

Література

1. Большая Советская Энциклопедия. Третье издание. В 30 т. — М.: Советская энциклопедия, 1969–1978.
2. Гваньїні Олександр. Хроніка Європейської Сарматії. — К.: Вид. дім «Києво–Могилянська академія», 2007.
3. Грюнвальдська битва — битва народів. (Автори: Алфредас Бумблаускас, Ігор Марзалюк, Борис Черкас). — К.: Балтія–Друк, 2010.
4. Історія України в особах: Литовсько–польська доба. — К., 1997.
5. Карамзин Н. М. История государства Российского. Тома I–XII. — М., 1993–1994.
6. Русіна Олена, Сварник Іван, Войтович Леонтій, Ващук Дмитро, Блануца Андрій, Черкас Борис. Україна: Литовська доба 1320–1569. — К.: Балтія–Друк.
7. Сафаргалиев М. Г. Распад Золотой Орды. — Саранск, 1960.
8. Україна — хронологія розвитку. Від Батиєвої навали до Люблінської унії. — К.: КРІОН, 2009.

Ірина Телегуз

Т.Г. Шевченко і український національний рух в другій половині 40-х рр. – на початку 90-х рр. XIX ст.

Аналізується місце і роль Т. Шевченка в українському національному русі від часу діяльності Кирило-Мефодіївського товариства до створення братства тарасівців, яке стало першою загальноукраїнською політичною організацією.

Ключові слова: *Т. Шевченко, український національний рух, інтелігенція, Братство тарасівців.*

Analyzed the role and place of Taras Shevchenko Ukrainian national movement from the time of Cyril and Methodius to the creation of the brotherhood tarasivtsi, which was the first nationwide political organization.

Key words: *Shevchenko, a Ukrainian national movement, intellectuals, tarasivtsi Brotherhood.*

У XIX ст. в складі української нації дедалі більше зростала частка інтелігенції, суспільно-консолідуюче значення якої також збільшувалось. І це

незважаючи на те, що сама вона не була соціально однорідною. Однак цей національний рух був об'єктивно пов'язаний з формуванням національної свідомості, при цьому завжди ініціатором його була інтелігенція. Постать Т.Шевченка, його літературна і громадська діяльність мали великий вплив на український національний рух.

Варто зауважити, що стаття охоплює історичний відрізок часу другої половини 40-х рр. – початку 90-х рр. XIX ст., тобто від часу, коли засноване в 1846 р. у Києві Кирило-Мефодіївське товариство вперше розгорнуло українську національну програму і до 1890-х років, коли український національний рух у Росії остаточно досягнув фази Б (національної, політичної агітації) за схемою М. Гроха [1]. При цьому діяльність і постать самого Т.Шевченка тісно пов'язана з цим періодом, оскільки він має безпосереднє відношення до Кирило-Мефодіївського товариства, а згодом, після смерті, Т. Шевченко став символом національно-свідомих українців.

Державотворчі та націотворчі проблеми європейських країн в 40-х роках XIX ст. охопили й українські терени. Українські діячі знайшли втілення і реалізацію своїх політичних ідей у програмних документах Кирило-Мефодіївського братства. Головна мета товариства полягала у знищенні кріпацтва, розвитку національної освіти і культури, створенні федеративного об'єднання слов'янських народів [2]. Т. Шевченко був унікальним представником цього товариства, оскільки своєю творчістю («Кобзар», поема «Гайдаки» та ін.) справляв величезний вплив на його ідеологію.

І. Лисяк-Рудницький вважає, що новим елементом в ідеології Кирило-Мефодіївського братств був український націоналізм, а принципи цього товариства визначили ідеологічне спрямування українського національного руху другої половини XIX – початку XX ст. [3]. Ідеї програмних документів товариства, як і творчість Т. Шевченка справді дали поштовх на пошук нових етнографічних, історичних досліджень та політичних концепцій української державності майбутнім поколінням українців.

Після смерті Т. Шевченка його вплив на процес формування української

нації продовжився через поширення і популяризацію його творчості, а також через перетворення його могили на важливий національний символ «батька нації», фактично утворюючи національну святиню і символ українства [4]. Дійсно, в суспільно-політичних імперських реаліях, коли українська національність не була внесена до анкет перепису населення, а визначалася як «малоросійський» народ, в книгах відвідувачів Шевченкової могили відтворився прояв національної ідентичності нашого народу, які там підписувалися власними іменами і заявляли, що вони українці.

Одним із кроків української інтелігенції щодо консолідації зусиль діячів культури і вчених Східної і Західної України на літературному, а згодом і на науковому рівні було створення у Львові в 1873 р. Літературного товариства ім. Шевченка, а вже в 1892 р. назву змінено на Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ). Об'єктивні передумови для виникнення Товариства в столиці Галичини були зумовлені пробудженням українського національного відродження саме на основі духовної спадщини Шевченка. За обставин заборони українського розвитку на теренах Російської імперії (зокрема після Валуєвського циркуляру 1863 р.) все ж український національний дух не зламався, а навпаки запалав з ще більшою силою, тоді як в це же час на західноукраїнських землях, що були під владою Австро-Угорщини, ситуація по відношенню до українства набула більш ліберального вигляду.

Це була перша в українській історії суспільна установа, яка, сповідуючи Шевченкові ідеї служіння Україні, присвоїла собі ім'я Великого Кобзаря (початкова назва інституції – Товариство ім. Т. Шевченка). Діяльність товариства на початкових етапах характеризується активною публіцистичною діяльністю. Головним реалізованим завданням для Товариства було створення власної друкарні, яка видавала книжки справжньою народною українською мовою. Упродовж 1874–1892 рр. товариство видало понад 50 книг і брошур різної тематики і спрямування, зокрема побутово-господарського та загальноосвітського характеру, а також такі праці, як «Студії з ділянки руської мови» німецькою мовою (1880), де джерельно під різним кутом зору доводилася самостійність і

рівноправність української мови серед інших слов'янських мов, «Історія літератури руської...» О.Огоновського (5 т., 7 ч., 1887–1893), що відображає «визначну сторінку у нашій науці про літературу» (М. Возняк), «Австро-руські спомини» за 1867–1877 рр. (ч. 1–4, 1889–1890) М.Драгоманова та ін. Товариство друкувало шкільні підручники (переважно на замовлення), літературно-наукові часописи – «Правду» (спорадично) і «Зорю» (від 1885), «Часопись правничу» (3 т., 1889–1891) [5].

На період 80–90-х р. ХІХ ст. на правобережних українських земель створюється інша суспільно-політична організація, що теж підтримувала і розвивала національні ідеї Т. Шевченка. Братство тарасівців склалося влітку 1891 р. і стало першим одним із тих національних об'єднань, що характеризувалися виразною політичною спрямованістю і стали перехідним містком до формування українських політичних партій. Інтелектуали, які приєднувалися до товариства, важливу увагу приділяли поширенню нелегальної літератури серед молоді, організовували гуртки самоосвіти для вивчення української мови, історії, читання літератури. Учасники таких гуртків починали із вивчення рідної мови, читання найпростіших народних книжок, а згодом переходили до знайомства з творами Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та ін. Братство тарасівців стало першою загальноукраїнською політичною організацією, започаткувало політичний етап українського національного руху на Наддніпрянщині. Під впливом тарасівських ідей сформувалися сотні борців за визволення України [6].

Отже, творча і суспільно-політична діяльність Т.Шевченка спонукала українців до консолідації власних зусиль на послідовну боротьбу за українські інтереси, стала вагомим чинником у формування національної ідентичності українців. Перехід українського національного руху до другого етапу, його політизація був безпосередньо пов'язаний із постаттю Великого Кобзаря.

Література

1. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. – Львів:

- Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. – С. 176.
2. Іванова Л.Г., Доценко О.Г. Сорокові роки XIX ст.: новий етап суспільно-політичного руху в Україні. – К., 2013. – С. 53.
 3. Лисяк-Рудницький І. Напрями української політичної думки //Історичні есе. – Т. 2. – К.:Основи, 1994. – С. 68.
 4. Єсельчик С. Українофіли: світ українських патріотів другої половини XIX ст. – К.: КІС, 2010. – С. 51.
 5. Купчинський О.А. Наукове товариство ім. Шевченка у Львові [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2010. – 728 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Naukove_Lvovi.
 6. Наумов С. О. Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.). – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006. – С. 21.

Михайло Ярошенко

Передумови відновлення української державності в середині XVII століття

Розглядаються політичні та соціально-економічні передумови відновлення української державності у середині XVII ст. Наголошується на особливій ролі Запорізької Січі, козацького (звичаєвого) права. Відзначається унікальність військово-адміністративної організації українського козацтва.

Ключові слова: *національно-визвольна війна, Запорізька Січ, українська держава, Річ Посполита, козацтво, гетьман.*

Political and socio-economical precondition of reunion of Ukrainian state in the late of 1640-s has been researched. has been stressed on the special role of Zaporiz'ka Sich and Cossack's (customary) law. The uniqueness of Ukrainian Cossack's military and administrative organization has been noted.

Key words: *National-liberation war, Rzeczpospolita, Cossacks, hetman.*

Україна з 1991 року – незалежна держава, повноправний суб'єкт міжнародного права. Актуальність наукового дослідження полягає у врахуванні